

סוף מעשה במחשבה תחילה

נקודת מחשבה מפרשת השבוע לחיי המעשה

לבכות בהרמוניה

רחמנא ליצלן, בעת התפילה.
לבסוף הציע יהודי חכם פתרון שהיה מקובל על כולם:
הבה נלך לרבה של ביאליסטוק, שהוא יהודי חכם ובקי
בענייני העולם הזה. ככל אשר יכריע - נעשה.
מאחר ששני הצדדים היו בטוחים שהרב מביאליסטוק
יכריע לטובתם - הסכימו בשמחה להתדין לפניו.
שמע הרב את שני הצדדים, וסיפר להם סיפור:

באחת מערי פולין היה גביר גדול
שבנה לו בית אחוזה רב מידות.

לילה אחד התעוררו בני הבית
והמשרתים בבהלה רבתי: להבות
אש אדמוניות ליחכו ברעבתנות את
קירות הבית, כילו את השטיחים
היוקרתיים, הפכו את התמונות
שעל הקיר למסגרות זהב מעוקמות
ומפויחות ללא כל תוכן, וקולות נפץ
עזים בקעו מן הריהוט הכבד העשוי
עץ. העשן היתמר מכל עבר והקשה על
הנשימה.

הגביר ניסה להיכנס למרתף, אולם
החום היה אדיר והגביר נסוג לאחור
ברגע האחרון.

לאחר שווידאו שכל בני הבית חיים ושלמים, החל הגביר
לבכות תמרורים. מבין שברי ההגאים שיצאו מפיו הבינו
בני המשפחה שרוב מוחלט של הרכוש היה במזומן
במרתף. כעת יצאו נקיים מנכסיהם...

בשלב הזה הצטרפו כולם לבכייתו של האב.

אחיו של הגביר לשעבר היה מוזיקאי חד אוזן, שמרוב
שהתמסר למוזיקה - נטרפה עליו דעתו מעט. כעת שמע

"סליחה, אתן לא חושבות שהגזמתן לגמרי?" הסתובבה
האישה לאחור אל שתי הפטנטניות שישבו מאחוריה
בהרצאה ולא הפסיקו לדבר היישר לתוך אוזנה. "אני לא
מצליחה לשמוע אף מילה!"
"טוב מאוד", ענתה לה אחת מהן בתרעומת, "זו שיחה
אישית!..."

* * *

שש שנים הסתיימו. העבד העברי
שנמכר בגנבתו צריך לסיים את תקופת
העבדות ולשוב לאזרחות.

אבל הוא מסרב. "אהבתי את אדוני",
הוא טוען. "לא אצא חופשי". האדון
מגיש אותו אל הדלת "ורצע אדוניו את
אוזנו במרצע".

זה כואב. זה מדמם. זה פוצע. למה
לרצוע?

"אמר רבן יוחנן בן זכאי: אוזן זאת
ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך
וגנב - תִּרְצַע" (רש"י בשם המכילתא).

עומד רבנו שלמה אפרים לונטשיץ,
ה'כלי יקר', ותוהה: למה לא רצעו את
אוזנו כשהוא נתפס בגנבתו? מה נזכרים

עכשיו - אחרי שש שנים - שהאוזן שלו שמעה בהר סיני
'לא תגנוב' והוא עבר על האיסור???

הצעקות הלכו וגברו עד לב השמים.

מצד אחד מחנה היראים שחפצו לשמר את מסורת
ישראל כהלכתה, מן הצד השני המשכילים שחפצו
להידמות לגויים. אלו האחרונים ביקשו לשנות את סדר
התפילה בבית הכנסת הגדול בעירם ולנגן בו בעוגב,

מקהלת דמעות מבוזבזות

אחרי שש שנים נזכרים!?

והוא אמור לשוב לחיים יהודיים תקינים, אך הוא מסרב לעשות זאת בנימוק "אהבתי את אדוני" - משמע שלא היה כאן עונש עד עכשיו. עתה 'מפשירים' את העונש של רציעת האוזן נגד מה שלא שמע לציווי 'לא תגנוב', "ורצע אדוני את אוזנו במרצע".

* * *

פעמים שרוצים משמים להעיר אותנו. שולחים לנו פנצ'ר קטן. עונש לא משמעותי. מכה קלה בכנף.

במקום לצעוק לה' - אנחנו מנסים 'לסדר' את האנחות והיללות לפי מנגינת החיים...

מבקשים מההוא שיעזור, ומפלוני שיושיע; שיבטלו את הקנס, שהד"ר ייתן מרשם והשפעת תעבור, שהרב ידבר עם המשגיח בישיבה שיחזיר את הבן.

אם 'לא מצליחים לשמוע אף מילה' וזה לא עונש, צריכים לנער מעט יותר: "ורצע אדוני את אוזנו", הקב"ה נאלץ לקרוא לנו לשיחה אישית, ואז "ועבדו לעולם".

שבית אחיו עולה בלהבות והגיע למקום במהירות. הוא נעמד בחצר הבית והקשיב לקולות הנהי בהתפעלות רבה. לאחר מספר רגעים הפטיר: "יש לכם קולות נפלאים. וחבל, ממש חבל. אם הייתם בוכים בהרמוניה - יכולתם להיות מקהלה מדהימה..."

יהודים רוצים לשפוך שיח לפני בוראם - עבר רבה של ביאליסטוק אל הנמשל - צרות החיים מעיקות עליהם והם משוועים בתחינה לפני המקום שירחם עליהם. ואתם - נזף הרב במשכילים - מחפשים להתאים את הבכי והקשיים לנגינת העוגב!?!...

ה'כלי יקר' מבאר מדוע רוצעים את אוזנו של העבד רק אחרי שש שנים: כאשר הוא נתפס, יש להעניש אותו על שני דברים. א. על עצם הגנבה שאותה הוא נדרש להחזיר ואין לו. ב. על כך שעבר על מה ששמע בהר סיני 'לא תגנוב'.

משמים לא מענישים על שני דברים יחד. לכן מוכרים אותו לעבד כדי להשיב לנגנב את הממון, ואת העונש השני 'משהים'.

כאשר מסתיימות שש שנות עבודתו של הגנב לשעבר

ותגרע לפני אל!

"אחרי רבים להטות" (כג, ב)

באספת רבנים גדולה מערי הונגריה, עלתה שאלה הלכתית סבוכה לחוות דעתם של הרבנים.

אחד הרבנים הנכבדים פתח את פיו והביע את דעתו בסוגיה, תוך שהוא מנתח את הדברים היטב מכל צדדיהם.

משסיים אותו רב, עברה רשות הדיבור לרבנים אחרים ובזה אחר זה החרו החזיקו הרבנים אחרי הדובר הראשון, באומרים "גם אני", "גם אני".

נעמד הרה"ק רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים, הייטב לב, מסיגעט ודפק על השולחן. "כתוב באיוב (טו, לד) 'עדת חנף גלמוד'. כאשר יושבים דיינים לשקול את הדין וכל אחד מביע את דעתו האישית בסוגיה ומבאר כיצד פסק ועל סמך מה פסק, מסייע הקב"ה שרוב הדעות יהיו לפי הדין הישר, ואם מקיימים 'אחרי רבים להטות' - יש סייעתא דשמיא מיוחדת שהדין יצא דין אמת.

"אולם כאשר אחד מביע את דעתו וכולם מחניפים לו באומרים 'גם אני, גם אני' - על כך אמר הנביא 'עדת חנף', כשכולם מחניפים ומצטרפים לראשון, 'גלמוד' - הרי שאין כאן אלא דעה אחת של הדובר הראשון..."

"אם ענה תענה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו וחרה אפי' וגו' (כב, כב-כג)

לכאורה המילה 'כי' מיותרת בפסוק, שכן היה לו לומר: "אם ענה תענה אותו, אם צעוק יצעק אלי" וכו'.

אמרו חז"ל (ב"ב טז.): "א"ר לוי: שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו... פנינה דכתיב 'וכיעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה'".

דהיינו, מה שפנינה ציערה את חנה בדברים כאשר שאלה אותה היכן ילדיה, ומה הלבישה להם ומה נתנה להם לאכול - היה לשם שמים, כדי שתתמרמר חנה על מצבה הקשה ומתוך כך תרבה בתפילה ותיוושע.

ויש להבין: אם פנינה לשם שמים נתכוונה, מפני מה אפוא נענשה כפי שנאמר בנביא (שמואל ב, ה) "ורבת בנים אומללה" - שעל כל ילד שילדה חנה קברה פנינה שניים מילדיה... אלא שלמדים מכאן שאסור לצער יהודי אפילו אם הכוונה היא לשם שמים.

מבאר בספר 'שם משמעון' שזהו הכתוב בפסוק: "אם ענה תענה אותו", את היתום, אפילו אם כוונתך לשם שמים וכל הצער הוא רק "כי אם (אשר) צעוק יצעק (היתום) אלי", אף על פי כן "וחרה אפי' רחמנא ליצלן".

וְאֵל יִשְׁעֵנוּ בְּדַבְרֵי שִׁקְר

או לכל הפחות - נמנעים מלהיתפס בשקר...

אולם התורה הקדושה - הסביר רבי יהושע - מצווה על היהודי להתרחק מכל שקר. גם שקר כזה כמו שהצגתי לכם כעת, על פרדה שאינה יכולה ללדת שילדה פרד קטן שחייבים לו מאה אלף זוז, שברור ששום נזק או תועלת לא יצמחו מכזה שקר, אסור לשקר.

* * *

בספר 'הכתב והקבלה' ביאר שלכך נקטה התורה לשון "מדבר שקר תרחק", משום שהשקר ענפיו כה רבים וכל כך קשה להימלט מהם לחלוטין, עד שאמר רבא (סנהדרין צז). "מריש הווה אמינא ליכא קושטא בעלמא" (מתחילה הייתי אומר אין אמת בעולם). מבאר רש"י: "ליכא קושטא בעלמא - אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד".

וכיון שכמעט לא יימלט שלא ידבר האדם שקר אף פעם, לכן ציוותה התורה על האדם להתרחק מן השקר ככל האפשר, כולי האי ואולי.

מאיזה שקר להימלט? כפי שהסביר רבי יהושע בן חנניה: אפילו 'דבר שקר', דיבור שכולו שקר, 'מילי דבדיאי' גמור, ואין בו שום תועלת ושום נזק.

תרחק!

שילדה פרד קטן ולפרד זה הייתה תלויה פתקה בצווארו, בה היה כתוב שאחד העשירים הגדולים במדינה חייב לפרד זה מאה אלף זוז...

שאלו אותו חכמי אתונה: וכי פרדה יכולה ללדת?

ענה להם רבי יהושע מיניה וביה: "הי ניהו מילי דבדיאי". ביקשתם שקר - וקיבלתם.

מה בעצם הייתה טענתם של חכמי אתונה? הם הרי ביקשו שקר וקיבלו אותו.

**פרדה שילדה פרד
קטן ולפרד זה הייתה
תלויה פתקה בצווארו,
בה היה כתוב שאחד
העשירים הגדולים
במדינה חייב לפרד זה
מאה אלף זוז...**

בספר 'פניני תורה' הביא בשם 'ספר אחד' ביאור בדרך אפשר בפשט הדברים. חכמי אתונה שאלו את רבי יהושע כך: מכיוון שאסור לדבר שקר, רצוננו לשמוע הגדרה 'מהו שקר'?

ביאר להם רבי יהושע שאצל הגויים מבינים שאסור לשקר - משום ששקר יכול לגרום נזק. ואם נתיר לשקר, איש לא ייתן אמון בחברו והעולם לא יוכל להתקיים. לכן מטעמי נוחות נמנעים כולם מלשקר.

"מדבר שקר תרחק" (כג, ז)

לפי לשון הפסוקים בציוויים הקודמים לאיסור השקר ולאילו שנאמרו אחריו - כגון: ודל לא תהדר בריבו, לא תישא שמע שווא, אל תשת ירך עם רשע וכו' - היה צריך לכתוב "לא תדבר שקר".

מפני מה אפוא הזהירה התורה "מדבר שקר תרחק".

* * *

בגמרא (בכורות ח): מופיע בארוכה סיפורם של חכמי אתונה, שרבי יהושע בן חנניה בחכמתו המרובה כלא אותם בספינה - לאחר שניצח אותם בוויכוח ארוך - והביא אותם אל הקיסר.

ייחודיותו של ויכוח זה הייתה בכך שהשאלות נשאלו ברמז דק. חכמי אתונה העמידו שאלה "תמימה" בפני רבי יהושע, ועליו היה להבין מהצגת הדברים מהי השאלה העמוקה המסתתרת מאחורי הסיפור המוצג בפניו, ועל שאלה זו עליו להשיב תשובה - אף היא במשל.

כגון: חכמי אתונה הציגו בפניו שתי ביצים ושאלו אותו האם יוכל להכיר איזו ביצה הגיעה מתרנגולת לבנה ואיזו ביצה מתרנגולת שחורה; רבי יהושע שלף בתגובה שתי גבינות ושאל אותם איזו גבינה נוצרה מחלב של עז לבנה ואיזו גבינה נוצרה מחלב של עז שחורה.

בין היתר ביקשו חכמי אתונה מרבי יהושע בן חנניה: "אימא לן מילי דבדיאי", תאמר לנו דבר שכולו שקר.

סיפר להם רבי יהושע מיד על פרדה

חֶשְׁבָה לְטוֹבָה

פנינים מפרד"ס התורה

הכניסה לפרדס: "ורפוא ירפא" (כא, יט)

מכאן למדו חז"ל שניתנה רשות לרופא לרפאות.

אמר על כך הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי בצחות: אצל הקב"ה נאמר "כי אני ה' רופאך", לשון אחת של רפואה. שכן הקב"ה שולח לחולה את הרפואה והוא מבריא.

אולם אצל רופא נאמר "ורפוא ירפא" - קודם הוא מנסה על החולה כל מיני מרשמים ותרופות, ורק אחרי שהמצב נהיה יותר גרוע והוא מרפא את אשר קלקל, אז הוא מוצא את הסיבה האמיתית ונותן רפואה למחלה הראשונה...

פשט: "והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני" (כב, כו)

הפסוק עוסק בעני שלווה כסף ונתן עבורו משכון. אם משכון זה הוא בגדו של העני מוכרחים להשיב לו אותו מדי יום או מדי לילה (תלוי אם המשכון הוא כסות יום או כסות לילה) שיוכל להשתמש בו. "כי היא כסותו לבדה, היא שמלתו לעורו. במה ישכב. והיה כי יצעק אלי - ושמעתי כי חנון אני".

רוב הראשונים נוקטים שכוונת הכתוב שאם העני יתפלל אל ה' ויתרעם על המלווה שלא החזיר לו את המשכון להתכסות בו, "ושמעתי כי חנון אני", שיעניש הקב"ה את המלווה.

שואלים מפרשים רבים, אם כן, כיצד יתבאר פשט הפסוק. מילא אם היה כתוב 'ושמעתי כי צדק אני עושה', מובן. אין זה מן הצדק והיושר. אולם אם הקב"ה 'חנון' והוא מרחם על

העני, כיצד זה מכוח היותו 'חנון' יעניש את הלווה!?

מבאר בספר 'תורת חכם': על חטאים שבין אדם למקום, מאריך הקב"ה אפו ומעניק לאדם הזדמנות לשוב בתשובה. אולם על חטאים שבין אדם לחברו, אין מתכפר לו עד שירצה את חברו. וכך ביאור הפסוק "והיה כי יצעק אלי, ושמעתי", אף על פי שבדרך כלל "חנון אני" ומאריך אף.

רמז: "אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס" (כג, א)

מבאר בדרך רמז הרה"ק רבי משה מפשעווארסק: כאשר עומד השטן בבית דין של מעלה לקטרג על יהודי - אין מאזינים לדבריו. שהלא עד אחד הוא ופסול לעדות.

אולם כאשר יהודי ניצב ומדבר רע על חברו, הרי שהוא מצטרף רח"ל לעדות יחד עם השטן ואז מענישים את היהודי שחטא.

על כך מזהיר הכתוב "אל תשת ידך עם רשע", לדבר על מעשיהם הלא טובים של יהודים, שכן בכך אתה מכשיר את עונשם ומצטרף עם השטן "להיות עד חמס"...

דרש: "לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא" (כג, כו)

מובא במדרש (אגדת בראשית נג) ששבע עקרות הן כנגד שבעת ימי השבוע: שרה, רבקה, לאה, רחל, חנה, אמו של שמשון ו'ציון' (ירושלים). כל אחת כנגד יום בשבוע - לפי סדר השמות הנזכר כאן - שרה כנגד יום ראשון, רבקה כנגד יום שני וכו'.

בספר 'חשב האפוד' ביאר שכל שש העקרות הראשונות - נפקדו בסופו של דבר. אולם העקרה השביעית, ירושלים - אשר הנביא קורא לה "רני עקרה לא ילדה", שהיא כנגד יום השבת - עדיין לא נפקדה. אם כן, חסר תיקונו של היום השביעי.

וזהו הדרש בפסוק: "לא תהיה משכלה ועקרה בארצך", כאשר העקרה שהיא 'בארצך', היינו ירושלים, לא תהיה עוד עקרה, הרי שיבוא יום השבת על תיקונו, או אז "את מספר ימיך אמלא".

סוד: "ויחזו את האלוקים" (כד, יא)

כאשר עלו משה ואהרן ונדב ואביהוא וזקני ישראל אל הר סיני כאשר נצטוו, נאמר "ויראו את אלוקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר... ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו".

רש"י מבאר "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו - מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד". כיון שהסתכלו וראו מה שאסור היה להם לראות.

מבאר הרמ"ק בכתביו את ההבדל בין הפסוק הראשון לשני. בפסוק הראשון נאמר "ויראו את אלוקי ישראל", זו מידת רחמים, "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר". הסתכלו הזקנים כיצד מרחם הקב"ה על ישראל ודבר זה לא היה בו פגם.

אולם "ויחזו את האלוקים", שהיא מידת הדין - כאשר ניסו להביט כיצד מעניש הקב"ה לעוברי רצונו, היה הדבר אסור להם ולכן היו ראויים להשתלח בהם יד. ובמקום אחר נפרע מהם (כמו שביאר רש"י כד, י).